

ضرغام السلطنه بختیاری

فاتح اصفهان و قهرمان مشروطه

تألیف:

خسرو شاکری بروجنی

تهران، ۱۳۸۵

سرشناسه : شاکری، خسرو، ۱۳۴۳

عنوان و پدیدآور : ابراهیم-نآن ضرغام السلطنه بختیاری قهرمان مشروطه / تألیف خسرو شاکری

مشخصات نشر : تهران: آزاد مهر، ۱۳۸۵

مشخصات ظاهری : ۴۰۶ص: مصور، نمونه

شابک : 9 - 29 - 8477 - 964

یادداشت : فیپا، کتائنامہ: ۳۸۳ - ۴۰۶

موضوع : ضرغام السلطنه، ابراهیم بن رضاقلی، ۱۲۷۲ - ۱۳۳۷ق

موضوع : ایران - تاریخ - انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق

رده‌بندی کنگره : ۲ش ۴ ض / DSR۱۴۵۳

رده‌بندی دیوینی : ۹۵۵/۰۷۵۰۹۲ شماره کتاب‌خانه ملی: ۲۱۹۹۳-۸۵م

۶۶۹۶۶۹۱۸

نشر آزاد مهر

نام کتاب : ضرغام السلطنه بختیاری، قهرمان مشروطه

نویسنده : خسرو شاکری بروجنی

ویرایش : مهدی حقیقت بروجنی

نوبت چاپ : اول ۱۳۸۵

شمارگان : ۱۶۰۰ نسخه

لینوگرافی : باهرگرافیک

چاپ‌خانه : آینده

شابک : ۹ - ۲۹ - ۸۴۷۷ - ۹۶۴

تهران - خیابان انقلاب، خیابان اردیبهشت، بن‌بست شهرزاد، شماره ۲۱۶

واحد ۲ - تهران صندوق پستی ۷۶۷ - ۱۳۱۴۵

فهرست مطالب

۷	پیش گفتار
۱۳	سرسلسله خوانین بختیاری
۱۹	حسینقلی خان ایلخانی
۴۳	بختیاری‌ها پس از قتل حسینقلی خان ایلخانی
۴۵	رضاقلی خان ایل بیگی
۴۹	تولد و نامگذاری ابراهیم خان
۵۳	فعالیت های ابراهیم خان ضرغام السلطنه
۵۷	پیوند سیاسی
۶۹	جنگ چغاخور
۷۵	اعزام سواران بختیاری
۸۵	آغاز اختلافات
۹۱	جنگ درشاهی
۹۹	اختلافات بختیاری‌ها
۱۰۳	جنگ هارونی
۱۰۷	جنگ فرادنبه
۱۱۳	خوانین بختیاری و انگلیسی‌ها
۱۲۱	گسترش اختلافات
۱۲۵	اصفهان در آستانه فتح
۱۴۱	مناسبات درونی خوانین
۱۴۷	موافقت خوانین در فتح اصفهان

۶/ ضرغام السلطنه بختیاری

۱۵۹	چگونگی فتح اصفهان
۱۷۵	تحلیلی از حادثه فتح اصفهان
۱۸۳	اشعاری در تمجید از فاتحان
۱۸۷	گزارشهای انگلیس و روسیه
۱۹۵	حوادث پس از فتح اصفهان
۲۰۳	قراردادها و توافقات
۲۱۵	فعالیت‌های خوانین بختیاری
۲۲۹	فتح تهران
۲۴۹	آغاز اختلافات بین فاتحان
۲۶۱	ماجرای پارک انابک
۲۸۷	وضعیت مجاهدین پس از حادثه پارک
۲۹۳	موقعیت بختیاری‌ها پس از حادثه پارک
۳۰۱	ضرغام السلطنه و بختیاری‌ها
۳۰۷	تلاش آلمانی‌ها در جلب نظر بختیاری‌ها
۳۱۵	مهاجرت آزادی‌خواهان
۳۲۳	مهاجرت بختیاری‌ها
۳۳۱	جنگ محمد رحیم‌خان
۳۳۵	اقدامات ضرغام السلطنه و پایان مبارزات ابولقاسم‌خان
۳۴۳	فرجام کار ضرغام السلطنه
۳۴۷	شخصیت و زندگی شخصی
۳۵۳	منابع و مآخذ
۳۶۳	اسناد و تصاویر
۳۸۳	فهرست راهنما

پیش گفتار

ایلات و عشایر در طول تاریخ ایران ارتباط تنگاتنگی با حاکمیت و نظام‌های سیاسی و اجتماعی داشته و به عنوان یکی از ارکان قدرت در جریان‌ات سیاسی محسوب می‌شده‌اند. این جماعت گاهی نظام سیاسی حاکم را تغییر داده و خود بر اریکه‌ی قدرت تکیه می‌زدند، ولی پس از مدتی خسوی و خصلت سوارکاری و جنگاوری را با روی آوردن به زندگی شهرنشینی از دست داده و لذا جماعتی دیگر از همین کوچروان آنان را سرنگون و حاکمیت را به دست می‌گرفتند.

از آن جهت که این جماعت به دلیل شرایط خاص زندگی، سوارکارانی چابک و تیراندازانی ماهر بوده و جای ثابتی نداشته و مدام در حال تغییر مکان بوده‌اند، در نتیجه همیشه نظام‌های حاکم از آنها در بیم و هراس به سر می‌برده‌اند و حکومت‌های مرکزی در جهت کنترل آنها سیاست‌های خاصی را در پیش می‌گرفته‌اند و در برخورد با آنها از تغییر محل سکونت گرفته تا یکجا نشین کردن آنها و تغییر در شیوه معیشت ایشان از زندگی شبانی به کشاورزی، سعی می‌کرده‌اند آنها را مهار کنند.

یکی از مهمترین و مؤثرترین این طوایف و ایلات در تاریخ معاصر ایران ایل بزرگ بختیاری می‌باشد.

تصور اکثر مردم از مردمان ایلیاتی به عنوان مردمی کم فرهنگ و بی تمدن و دانش بوده، که شاید این تصور در مواردی مصداق یابد ولی تفاوت در سطح فرهنگ و دانش در میان اقوام و قبایل مختلف یکسان نیست.

در میان قبایل کوچرو، ایل بختیاری در مواردی متمایزتر از دیگران بوده و بخصوص با شروع قرن نوزدهم و ارتباط گسترده این قوم با اروپائیان از طریق مطالعه برخی از کتب تاریخ جهان و مسافرت برخی از خوانین به اروپا و اعزام فرزندان خویش برای کسب علم و دانش به فرنگ یا زندگی افرادی از اروپائیان در میان ایشان، باعث تحول فرهنگی و ارتقاء سطح فکری و حتی در شیوه زندگی آنان گردید. به طوری که خانم مکن روز که مدت‌ها در میان بختیاری‌ها زندگی کرده، درباره این مردم نوشته است: «بختیاری‌ها عموماً مردم اوهام پرست و خرافاتی نیستند ... در بین نسل جدید و بی‌بی‌های جوان کمتر کسی را می‌توان یافت که بی سواد باشد. بختیاری‌ها علاقه زیادی به تاریخ از خودشان نشان داده و اغلب به من می‌گفتند که می‌خواهند بدانند که چگونه انگلیس به یک چنین قدرت بزرگی مبدل شده است. آنها بعضی مواقع پرسشهایی درباره روبسپیر و ... از من می‌کردند.»^۱

ایل بختیاری در مجاورت اقوام کوچرو دیگری نیز قرار داشته چنان که از شرق با ایل قشقایی، از طرف غرب با قبایل عرب خوزستان، از شمال با لرهای لرستان و از جنوب با لرهای بویر احمد همسایه بوده و

۱. الیازت مکن روز (بی بی گل افروز)، با من به سرزمین بختیاری بیابند، ترجمه مهاب

این همجواری گاهی با تنش ها و برخوردهای زیادی نیز همراه بوده است.

منطقه بختیاری در عصر قاجاریه از جهت دیگری نیز دارای اهمیت بوده است. از اواخر حکومت محمد شاه قاجار این منطقه به لحاظ اقتصادی و سیاسی مورد توجه انگلستان قرار گرفت و در نتیجه پای دیپلمات ها یا مأموران انگلیس را به این منطقه باز کرد و در عصر ناصری با اعطای امتیازات به بیگانگان از جمله امتیاز «کشتیرانی در کارون» و «ایجاد جاده لینچ» و «استخراج و بهره برداری از نفت» که تمام یا بیشتر مناطق آن در محدوده قلمرو بختیاری قرار داشت توجه و نفوذ انگلستان در این منطقه بیشتر شده و بختیاری ها در این دوره هم در عرصه سیاست داخلی و هم در عرصه سیاست خارجی به لحاظ ارتباط با انگلستان فعال شدند.

در این دوره باید به نقش و فعالیت خوانین بختیاری و تأثیرگذاری آنها در فعالیت های سیاسی و اجتماعی نیز اشاره کنیم که نقش مؤثری در تحولات این عصر داشته اند. لذا تحقیق حاضر در جهت شناخت بهتر و بیشتر نسبت به یکی از این خوانین و اقدامات وی صورت گرفته است. امید آن است که در این مختصر بتوان به تأثیر گذاری و نقش آفرینی خوانین بختیاری در جریانات تاریخ معاصر ایران بخصوص انقلاب مشروطیت و حوادث پس از آن پی برده و هدف از شرکت و دخالت ایشان را در جریانات سیاسی و اجتماعی در یافت.

یکی از خوانین متنفذ و معروف بختیاری حاج ابراهیم خان ضرغام السلطنه می باشد، که در هنگام تدریس تاریخ معاصر ایران سال سوم دبیرستان وقتی به فصل مربوط به استبداد صغیر می رسیدم و مبحث قیام بختیاری ها را پس از به توپ بستن مجلس تدریس می کردم، از آن جایی که در متن کتاب آمده است که: «ایل بختیاری به رهبری صمصام السلطنه

پس از دو روز زد و خورد با نیروهای دولتی بر شهر اصفهان مسلط شدند. «وقتی به توضیح حادثه می‌پرداختم و نقش ضرغام السلطنه را در جریان شکلی‌گیری این حادثه تشریح می‌کردم، برای بنده و دانش آموزانی که مطالعات جانبی و محلی داشته و گاه از قبل اطلاعاتی نسبت به این حادثه در ذهن داشتند، این سؤال مطرح می‌شد که: چرا تلاش و فداکاری که توسط ضرغام السلطنه صورت گرفت، باید به نام فردی دیگر یعنی صمصام السلطنه تمام شود؟

این سؤال و سئوالانی از این قبیل که دانش آموزان می‌خواستند نسبت به نقش ضرغام السلطنه در جریان انقلاب مشروطیت و پس از آن آشنا شوند، بنده را به این فکر انداخت تا با تحقیق در این زمینه به تهیه اثری مستقل پرداخته که اطلاعات نسبتاً جامعی با توجه به منابع و اقوال گوناگون در رابطه با موضوع مورد نظر داشته باشد.

از طرف دیگر از آنجائیکه منطقه بختیاری در محدوده مناطق تحت نفوذ انگلستان قرار داشت، انگلستان می‌کوشید موقعیت خود را در جنوب ایران مستحکم کند و لذا در صدد بود با انعقاد پیمان با خوانین بختیاری به توسط رؤسا و خوانین به توسعه نفوذ خود در این نواحی بپردازد. بدین جهت در این اثر کوشیده شده تا حد توان به منافع انگلستان از بستن پیمان با بختیاری‌ها اشاره کرده و از طرف دیگر به این امر پرداخته شود که چگونه بستن این پیمان‌ها موجب تشدید اختلاف میان خوانین شده و دودستگی میان خانواده ضرغام السلطنه با دیگر عموزادگان را افزایش داده است. و اینکه انگلستان در همه حال می‌کوشیده از این اختلافات و پیمان‌ها به نفع خود و در جهت افزایش قدرت، ثروت و نفوذ خود در مناطق جنوب استفاده کند.

امیدوارم که در انجام این کار موفق بوده باشم.

منافع انگلیس‌ها در عقد پیمان با بختیاری‌ها

اوج قدرت استعماری انگلستان در قرن نوزدهم بود، در این دوره انگلستان از نظر اقتصادی و صنعتی پیشرفت بسیار کرد و با غارت ثروت مستعمرات، این کشور ثروتمندترین کشور جهان شد.

در این قرن بیشترین زگرانی انگلیسی‌ها در قاره آسیا توسعه‌طلبی روسیه و تهدید هندوستان از جانب روسیه یا فرانسه بود، لذا می‌کوشید موقعیت خود را در جنوب ایران هرچه بیشتر مستحکم کند. به دلیل آنکه دولت مرکزی ایران در این زمان به جهت قراردادهای گلستان و ترکمانچای و تعهدات قاجارها در این قراردادها شدیداً تحت تأثیر سیاست روسیه قرار داشت در نتیجه انگلستان کوشید به دور از روابط با حکومت مرکزی با روسا و خوانین جنوب ایران ارتباط برقرار کند.

از آنجایی که در میان خوانین جنوب بختیاری‌ها از قدرت و نفوذ بیشتری برخوردار بودند، ارتباط با بختیاری‌ها را در سرلوحه‌ی اهداف خود قرار دادند و همان‌طوری‌که مطالعه خواهیم کرد ابتدا انگلستان کوشید با احداث جاده کاروان‌رو بین اهواز و اصفهان که از مناطق بختیاری‌ها می‌گذشت به کمک بختیاری‌ها امنیت را در این راه فراهم و رفت و آمد را در این منطقه تسهیل کرده و سپس با انعقاد قراردادهای نفتی به کمک نیروهای بختیاری هم منافع اقتصادی خود را تأمین و هم بتواند بخش مهمی از ایران را تحت سیطره‌ی خود قرار داده و به راحتی در آنجا رفت و آمد کند.

انعقاد این قراردادها که به کمک بختیاری‌ها صورت گرفت آنقدر برای انگلستان با ارزش بود که تا دوره‌ی پهلوی نیز اثرات و پیامدهای آنها پایدار ماند.